

Η γυναικεία μετανάστευση στην Ελλάδα. Σύγχρονες τάσεις και διαδικασίες εγκατάστασης

Λάουρα Αλιπράντη-Μαράτου

Female migration in Greece. Recent developments and settlement processes: Greece has turned in recent years into an immigration region. While migration to started in the early 1980s, it was only in the early 1990s that significant numbers started arriving. An additional important feature of the immigration process in Greece is the large proportion of women who migrate alone in search of employment and do not follow the traditional pattern of accompanying male family members. The purpose of this paper is to examine the recent developments regarding female immigration movement in Greece and to explain the female migration pattern and to look at the models and conditions intertwined with the process of migrants' women settlement in Greece presenting some of the findings as they appear in a large scale survey for "Immigrant women in Greece" conducting by KETHI (Equality Research Centre-Athens) and included a sample of 612 immigrant women.

1. Εισαγωγικά

Οι μετακινήσεις πληθυσμών θέτουν στη σύγχρονη εποχή διλήμματα τόσο κοινωνικά, όσο οικονομικά και πολιτικά. Ο/η μετανάστης/-τρια βρίσκεται ανάμεσα σε δυο χώρες και δυο ταυτότητες: οι χώρες καταγωγής και προορισμού διεκδικούν την ιστορία του/της, εναλλάσσοντας στιγμές απόρριψης και στιγμές αποδοχής.

Σχετικά με τη θέση των γυναικών μεταναστριών στις σύγχρονες μετακινήσεις, αυτή γίνεται πιο σύνθετη και διαφοροποιείται συγκριτικά με παλαιότερα. Μέχρι τη δεκαετία του '80 ο μόνος τύπος μετανάστευσης που συνδεόταν με τις γυναίκες ήταν αυτός της οικογενειακής επανένωσης, δηλαδή των γυναικών που μετανάστευαν για οικογενειακούς λόγους. Κατά την τελευταία εικοσαετία εμφανίζεται η τάση για αυτόνομη μετανάστευση των γυναικών. Σήμερα, λοιπόν, όλο και περισσότερες γυναίκες μεταναστεύουν μόνες τους ως αρχηγοί νοικοκυριών και οικονομικά ενεργά υποκείμενα, ενώ λιγότερες σε σχέση με το παρελθόν, μεταναστεύουν ως

εξαρτώμενα μέλη της οικογένειας ακολουθώντας τους συζύγους τους. Η νέα αυτή εξέλιξη έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία με τον όρο “θηλυκοποίηση της μετανάστευσης” αναγνωρίζοντας την έμφυλη διάσταση της μετανάστευσης (Tastsoglou, Maratou-Alipranti, 2003· Kanounidis, 2003· Βεντούρα, 1993· Anthias και Lazaridis (eds) 2000· Kofman, Phizacklea et al., 2000· Castles και Miller, 1998· Ramirez et al., 2005· Αλιπράντη-Μαράτου, κ.ά., 2007).

Σχετικά με το μεταναστευτικό φαινόμενο, τις τελευταίες δεκαετίες οι θεωρητικές και διερευνητικές προσεγγίσεις στρέφουν το ενδιαφέρον τους από τη δομή στα υποκείμενα και τη δράση τους και βγάζουν τις μετανάστριες από την “αορατότητα”, ενώ παράλληλα, αναγνωρίζουν τη συμβολή τους στη διαμόρφωση του μεταναστευτικού φαινομένου. Οι μετανάστριες λοιπόν, αν και πάντα παρούσες στη μεταναστευτική διαδικασία, ξεφεύγουν από την “τριπλή αορατότητά τους” — ως γυναίκες, ξένες και προερχόμενες από χαμηλά κοινωνικά στρώματα — και “ανακαλύπτονται” μόλις τη δεκαετία του ’80 (Anthias και Lazaridis (eds), 2000· Tastsoglou και Maratou-Alipranti (eds) 2003· Κασιμάτη, (επιμ.) 2003· Βεντούρα, 1999).

Η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών, τα τελευταία χρόνια έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής και έχει εγκατασταθεί μεγάλος αριθμός οικονομικών μεταναστών/-τριών που πλέον σήμερα ξεπερνούν το ένα εκατομμύριο, ενώ οι γυναίκες είναι 300.000 περίπου. Οι γυναίκες προέρχονται κυρίως από τις βαλκανικές και τις ανατολικο-ευρωπαϊκές χώρες (Alipranti-Maratou, 2007). Η παρουσία τους δεν περνάει απαρατήρητη εφόσον εργάζονται κυρίως ως βοηθητικό προσωπικό, σε οικιακές υπηρεσίες και αποτελούν μέρος της οικονομικής και οικογενειακής ζωής πολλών ελληνικών νοικοκυριών. Κι αυτό γιατί σε αντίθεση με τις παλαιότερες οικιακές βοηθούς, σήμερα οι μετανάστριες απασχολούνται σε μεγάλο βαθμό από τα μεσαία κοινωνικά στρώματα (Maratou-Alipranti, Faciolas, 2003· Βασιλικού, 2007).

Περίπου τα δύο τρίτα των γυναικών — όπως και των αντρών — προέρχονται από την Αλβανία και ένα μικρό ποσοστό από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, δηλαδή χώρες γειτονικές της Ελλάδας, όπως επίσης και από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Οι υπόλοιπες προέρχονται από δεκάδες άλλες χώρες όλων των ηπειρών, είναι διάφορων χριστιανικών δογμάτων, με το μουσουλμανικό δόγμα να επικρατεί (Καβουνίδη, 2002· Μπάγκαβος και Παπαδοπούλου [επιμ.], 2006).

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης βασική υπόθεση εργασίας είναι ότι και στη χώρα μας έχει αρχίσει η αυτόνομη μετανάστευση γυναικών και αρκετές μετανάστριες έρχονται μόνες τους αναζητώντας μια καλύτερη ζωή. Με βάση τα εμπειρικά δεδομένα της πανελλήνιας μελέτης του ΚΕΘΙ “*Η Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα*” στη συνέχεια διερευνώνται και αναλύονται το προφίλ των γυναικών μεταναστριών καθώς και οι μεταναστευτικές διαδρομές και οι συνθήκες εγκατάστασής τους.

2. Παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας

2.1. Μεθοδολογία της έρευνας

Πληθυσμό της έρευνας αποτέλεσαν γυναίκες μετανάστριες, ηλικίας 16–77 ετών, σε πανελλήνιο επίπεδο. Το μέγεθος του δείγματος είναι τελικά 612 γυναίκες. Το δείγμα είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού των γυναικών μεταναστριών, με βάση τα στοιχεία της Απογραφής της ΕΣΥΕ του 2001. Για τη συλλογή των εμπειρικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των δομημένων συνεντεύξεων με συμπλήρωση ερωτηματολογίου με προσωπική συνέντευξη, διάρκειας 30 λεπτών.

2.2. Το προφίλ των μεταναστριών του δείγματος

Αρχίζοντας από τη χώρα υπηκοότητας των μεταναστριών του δείγματος διαπιστώνουμε ότι οι περισσότερες κατάγονται από την Αλβανία (67,2%). Οι υπόλοιπες προέρχονται από τις Βαλκανικές χώρες 11,3% (Ρουμανία, Βουλγαρία), από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (16,5%) και (5,1%) από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες (Πίνακας 1).

Πίνακας 1: Χώρα υπηκοότητας των γυναικών μεταναστριών

Χώρα Υπηκοότητας	Συχνότητα N	Ποσοστό %
Αλβανία	411	67,2
Βαλκανικές χώρες	69	11,3
Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ	101	16,5
Λοιπές χώρες (Πολωνία, Φιλιππίνες)	31	5,1
Σύνολο	612	100,0

Πηγή: Έρευνα ΚΕΘΙ

Οι γυναίκες κατανέμονται ισόρροπα στις ηλικιακές κατηγορίες και οι περισσότερες από αυτές είναι μέσης ηλικίας 30–49 χρόνων. Εξάλλου, οι περισσότερες είναι παντρεμένες ή ζουν με σύντροφο, ενώ οι ανύπαντρες είναι πιο λίγες (14,1% στο σύνολο). Σημαντικές ωστόσο διαφορές, παρατηρούνται όσον αφορά στην οικογενειακή κατάσταση των γυναικών ανάλογα με την υπηκοότητά τους. Συγκεκριμένα, οι Αλβανίδες είναι σε μεγαλύτερο βαθμό έγγαμες από ό,τι οι γυναίκες που προέρχονται από Βαλκανικές χώρες. Ακόμη, αυτές που προέρχονται από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, είναι λιγότερο συχνά παντρεμένες και αρκετά πιο συχνά ανύπαντρες, χωρισμένες ή σε διάσταση (Πίνακας 2).

Χαρακτηριστικό είναι, επίσης, ότι ο *μικτός γάμος είναι αρκετά συνηθισμένο* φαινόμενο ανάμεσα στις γυναίκες και συνολικά μια στις δέκα μετανάστριες έχει παντρευτεί σύζυγο άλλης εθνικότητας. Πάντως, στην περίπτωση γάμου με σύζυγο διαφορετικής εθνικότητας, οι γάμοι με Έλληνες κατέχουν την πρώτη θέση (90%) και οι διαφορές ανάλογα με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών είναι ενδεικτικές: η μεγαλύτερη

συχρότητα σε γάμους με Έλληνα, παρατηρείται ανάμεσα σε γυναίκες που προέρχονται από την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Πίνακας 2: Οικογενειακή κατάσταση των γυναικών μεταναστριών σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους

Οικογενειακή κατάσταση	Χώρα Υπηκοότητας								Σύνολο	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες			
	N=	%	N=	%	N=	%	N=	%	N=	%
Ανύπαντρη	48	11,7	10	14,5	22	21,8	9	29,0	89	14,5
Παντρεμένη	325	79,1	40	58,0	55	54,5	20	64,5	440	71,9
Διαζευγμένη	16	3,9	12	17,4	17	16,8	2	6,5	47	7,7
Σε διάσταση										
Χήρα	4	1,0	1	1,4	1	1,0	-	-	6	1,0
Συζεί με σύντροφο	11	2,7	2	2,9	6	5,9	-	-	19	3,1
Άλλο/Δ.Α.	7	1,7	4	5,8	-	-	-	-	11	1,8
Σύνολο	411	100,0	69	100,0	101	100,0	46	100,0	612	100,0

Πηγή: Έρευνα ΚΕΘΙ

Επιπλέον, οι περισσότερες γυναίκες μετανάστριες βρίσκονται σε προχωρημένο στάδιο του οικογενειακού κύκλου ζωής, εφόσον η πλειοψηφία τους έχει παντρευτεί και τεκνοποιήσει: 66,4% των γυναικών έχει 1 ή 2 παιδιά και 22,9% κανένα παιδί (Πίνακας 3).

Πίνακας 3: Αριθμός παιδιών των γυναικών μεταναστριών σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους

Αριθμός παιδιών	Χώρα Υπηκοότητας								Σύνολο	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες			
	N=	%	N=	%	N=	%	N=	%	N=	%
Κανένα	82	20,1	22	31,9	25	25,3	10	32,3	139	22,9
1 παιδί	98	24,1	25	36,2	34	34,3	10	32,3	16	27,6
2 παιδιά	174	42,8	19	27,5	34	34,3	8	25,8	235	38,8
3+ παιδιά	53	13,0	3	4,3	6	6,1	3	9,7	65	10,7
Σύνολο	407	100,0	69	100,0	99	100,0	31	100,0	606	100,0

Πηγή: Έρευνα ΚΕΘΙ

Οι γυναίκες εξάλλου έχουν αρκετά υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης εφόσον 19,1% από αυτές έχει τελειώσει την 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, 48,5% το Λύκειο (12χρονη), ενώ 26,5% έχει εκπαίδευση πάνω από 13 χρόνια σπουδών. Οι περισσότερες γυναίκες έχουν φοιτήσει ή έχουν πτυχίο από Παιδαγωγικές Σχολές, από Σχολές

Επιστημών Υγείας και από Σχολές του κλάδου των Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, επιβεβαιώνοντας τα διεθνή δεδομένα όσον αφορά στα παραδοσιακά “γυναικεία” επαγγέλματα, ενώ δεν υπάρχουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους.

3. Οι μεταναστευτικές διαδρομές των γυναικών

Οι γυναίκες μετανάστριες του δείγματος ξεκινούν τη μεταναστευτική τους διαδρομή, συνήθως, από τη χώρα καταγωγής τους, ενώ πολύ λίγες μετανάστριες διέμεναν σε κάποια άλλη χώρα, πριν έρθουν στην Ελλάδα. Χαμηλό, επίσης, είναι το ποσοστό των γυναικών που χρησιμοποίησαν κάποιο ενδιάμεσο σταθμό, πριν φτάσουν στη χώρα μας, με μοναδική εξαίρεση τις γυναίκες με προέλευση από τις Φιλιππίνες, που έζησαν για μικρό χρονικό διάστημα σε κάποια άλλη χώρα.

Τα 2/3 των μεταναστριών ήρθαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, ενώ παρατηρούμε ότι ο χρόνος άφιξης τους διαφοροποιείται ανάλογα με την υπηκοότητά τους. Πρώτες ξεκίνησαν να έρχονται οι γυναίκες μετανάστριες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες, ακολούθησαν οι Αλβανίδες, ενώ πιο πρόσφατη εγκατάσταση εμφανίζουν οι μετανάστριες από τις Βαλκανικές χώρες και την Ανατολική Ευρώπη. Πάντως, από τη στιγμή που φτάνουν στην Ελλάδα, οι γυναίκες παρουσιάζουν την τάση να παραμένουν στη χώρα και δεν διαφαίνονται περιπτώσεις “κυκλικής – προσωρινής μετανάστευσης” (Πίνακας 4).

Η υπηκοότητα των μεταναστριών συσχετίζεται στατιστικά σημαντικά με τα έτη παραμονής τους στη χώρα μας. Τα δεδομένα του παρακάτω πίνακα δείχνουν ότι μεγάλο ποσοστό μεταναστριών (51,6%) από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες έχει παραμείνει στη χώρα μας για περισσότερο από 10 έτη. Τα αντίστοιχα ποσοστά των μεταναστριών από τις άλλες χώρες είναι αρκετά πιο χαμηλά. Η πλειοψηφία των μεταναστριών από την Αλβανία (51,5%) και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (46,5%) έχει παραμείνει στην Ελλάδα 6–10 χρόνια, ενώ τη μικρότερη διάρκεια παραμονής στη χώρα μας έχουν οι μετανάστριες από τις Βαλκανικές χώρες, καθώς 35 από τις 69 ερωτώμενες έχει παραμείνει έως και 5 έτη στην Ελλάδα (Πίνακας 4).

Πίνακας 4: Συνολικά έτη παραμονής των μεταναστριών στην Ελλάδα σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητάς τους

Συνολικά έτη παραμονής	Χώρα Υπηκοότητας								Σύνολο	
	Αλβανία		Βαλκανικές Χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές Χώρες			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1-5 έτη	57	13,9	35	50,7	37	36,6	9	29	138	22,6
6-10 έτη	211	51,5	20	29	47	46,5	6	19,4	284	46,5
10+ έτη	142	34,6	14	20,3	17	16,8	16	51,6	189	30,9
Σύνολο	410	100	69	100	101	100	31	100	611	100

Πηγή: Έρευνα ΚΕΘΙ

Εξάλλου, εξετάζοντας το κοινωνικό μοντέλο άφιξης διαπιστώνουμε ότι η μετανάστευση αποτελεί οικογενειακή υπόθεση για την πλειοψηφία των γυναικών του δείγματος, καθώς έρχονται στην Ελλάδα συνήθως μαζί με το σύζυγο ή με κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας. Το οικογενειακό αυτό μοντέλο μετανάστευσης συναντάται κυρίως στις γυναίκες που προέρχονται από την Αλβανία και την Πολωνία. Ωστόσο, ένα σημαντικό ποσοστό του συνολικού δείγματος (22,5%) ανέφερε ότι ήρθαν “μόνες τους”, επαληθεύοντας έτσι την υπόθεσή μας σχετικά με την αυτόνομη μετανάστευση και εγκατάσταση γυναικών μεταναστριών και στη χώρα μας. Η τάση αυτή εμφανίζεται, ως επί το πλείστον, ανάμεσα στις γυναίκες που προέρχονται από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και από τις Φιλιππίνες (Πίνακας 5).

Πίνακας 5: Κοινωνικό μοντέλο άφιξης με βάση την υπηκοότητα των γυναικών μεταναστριών (πολλαπλής επιλογής)

Κοινωνικό μοντέλο άφιξης	Χώρα Υπηκοότητας								Σύνολο	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N=	%
Μόνη μου	45	10,9	25	36,2	54	53,5	14	45,2	138	22,5
Με το σύζυγό μου	188	45,7	24	34,8	19	18,8	10	32,2	241	39,4
Με κάποιο/-α μέλος/-η της οικογένειάς μου	215	52,3	5	7,2	31	30,7	4	12,9	255	41,7
Με φιλικό/-α πρόσωπο/-α ή/και με ομάδα συμπατριωτών	29	7,1	15	21,7	3	2,9	3	9,6	50	8,2
Μέσω πρακτορείου	1	0,2	-	-	6	5,9	-	-	7	1,1
Άλλο	-	-	-	-	1	0,9	-	-	1	0,2

Πηγή: Έρευνα ΚΕΘΙ

Μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα και κατά τη διάρκεια της εγκατάστασής τους, οι μετανάστριες δέχτηκαν βοήθεια από “άτυπα κοινωνικά δίκτυα”, αποτελούμενα συνήθως από συγγενικά πρόσωπα ή ομοεθνείς. Αντίθετα, ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις γυναικών (2,5%) που απάντησαν ότι δέχτηκαν βοήθεια από φορείς και Κοινωνικές Υπηρεσίες, όπως Δημόσιες Υπηρεσίες, Μ.Κ.Ο., την Εκκλησία ή Συλλόγους μεταναστών.

Πίνακας 6: Πηγές βοήθειας κατά την άφιξη με βάση την υπηκοότητα των γυναικών μεταναστριών (πολλαπλής επιλογής)

Πηγές βοήθειας κατά την εγκατάσταση	Χώρα Υπηκοότητας								Σύνολο	
	Αλβανία		Βαλκανικές χώρες		Χώρες πρώην Δημ. Σοβιετικής Ένωσης		Λοιπές χώρες			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N=	%
Ο σύζυγος /τα παιδιά μου που βρισκόταν ήδη στην Ελλάδα	100	24,5	11	15,9	11	10,9	6	19,4	128	21,0
Συμπατριώτης/-ισσα	107	26,2	25	36,2	29	28,7	20	64,5	181	29,7
Άλλοι συγγενείς	228	55,9	19	27,5	36	35,6	9	29,0	292	47,9
Φίλοι/-ες από άλλη χώρα	25	6,9	-	-	4	4,0	-	-	29	4,8
Φίλοι/-ες από Ελλάδα	57	14,0	8	11,6	3	3,0	4	12,9	72	11,8
Φορείς και Κοινωνικές Υπηρεσίες	10	2,5	-	-	4	4,0	1	3,2	15	2,5
Κανένας	27	6,6	11	15,9	22	21,8	1	3,2	61	10,0
ΔΓ/ΔΑ	1	0,2	-	-	-	-	-	-	1	0,2

Πηγή: Έρευνα ΚΕΘΙ

Εξάλλου, ο συνηθέστερος λόγος που επέλεξαν οι γυναίκες του δείγματος την Ελλάδα έχει και πάλι σχέση με την παρουσία συγγενικών προσώπων εδώ, ενώ ο δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας είναι η γεωγραφική εγγύτητα της Ελλάδας με τις χώρες καταγωγής των γυναικών από την Αλβανία και τη Βουλγαρία.

4. Μορφές συγκατοίκησης και μοντέλα οικογένειας

Στην ενότητα αυτή θα διερευνήσουμε τη σύνθεση των νοικοκυριών εξετάζοντας τις μορφές οικογένειας με βάση τα δεδομένα της μελέτης.

Όπως είναι γνωστό, η οικογενειακή ομάδα αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες, όπου λαμβάνονται οι αποφάσεις σχετικά με τη μετανάστευση και την παλιννόστηση των ατόμων, που εγκαθίστανται σε άλλη χώρα για οικονομικούς λόγους, προκειμένου να εργαστούν. Για τη διερεύνηση των μορφών συγκατοίκησης και οικογενειακής διαβίωσης των γυναικών, διαμορφώσαμε μια νέα μεταβλητή με βάση τις απαντήσεις στην πολλαπλή ερώτηση “μαζί με εσάς ποια άλλα άτομα ζουν;”

Εξετάζοντας τη σύνθεση των νοικοκυριών που διαμένουν οι γυναίκες, διαπιστώνουμε ότι οι διαφορές που παρατηρούνται στις μορφές των νοικοκυριών σε σχέση με τη χώρα προέλευσης των γυναικών έχουν σχέση με τα μοντέλα μετανάστευσης, στα οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω, και προσδιορίζουν το βαθμό ένταξής τους στην κοινωνία υποδοχής.

Δεν εκπλήσσει λοιπόν το γεγονός, ότι η μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών διαμένει σε νοικοκυριά με παρουσία συγγενικών προσώπων (γονείς, συγγενείς, σύζυγο-σύντροφο, παιδιά), ενώ στο σύνολο, λίγες μένουν μόνες τους (5,2%). Το πιο μεγάλο ποσοστό παρατηρείται στα νοικοκυριά (48,2%) με συζυγικές οικογένειες (γονείς και παιδιά), ενώ οι διευρυμένες οικογένειες (9,3%) με τη συγκατοίκηση τριών γενεών (γονείς, σύζυγοι-σύντροφοι και παιδιά) είναι λίγες. Οι μονογονεϊκές οικογένειες, δηλαδή μόνες γυναίκες που ζουν μόνο με το/-α παιδί/-ά τους αντιστοιχούν στο 5,1% του συνόλου (Πίνακας 7).

Πίνακας 7: Σύνθεση των νοικοκυριών και μορφές συγκατοίκησης σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών

	Χώρα Υπηκοότητας Μεταναστών								Σύνολο	
	Αλβανία		Βαλκανικές Χώρες		Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ		Λοιπές χώρες (Πολωνία/Φιλιππίνες)			
Μορφές Συγκατοίκησης	N=	%	N=	%	N=	%	N=	%	N=	%
Ζει μόνη	8	1,9	8	11,6	16	15,8	-	-	32	5,2
Με γονείς/άλλους συγγενείς	53	12,9	3	4,3	9	8,9	2	6,5	67	10,9
Σύζυγο ή σύντροφο και παιδιά	239	58,2	17	24,6	28	27,7	11	35,5	295	48,2
Μόνο με παιδιά	16	3,9	8	11,6	6	5,9	1	3,2	31	5,1
Μόνο με σύζυγο ή σύντροφο	49	11,9	24	34,8	14	13,9	5	16,1	92	15,0
Εσωτερική/άλλο	6	1,5	8	11,6	16	15,8	7	22,6	37	6,0
Με γονείς/συγγενείς, σύζυγο/σύντροφο και παιδιά	26	6,3	-	-	5	5,0	2	6,5	33	5,4
Με γονείς/συγγενείς και σύζυγο/σύντροφο	10	2,4	-	-	4	4,0	-	-	14	2,3
Με γονείς/συγγενείς και παιδιά	4	1,0	1	1,4	2	2,0	3	9,7	10	1,6
ΔΑ	-	-	-	-	1	1,0	-	-	1	0,2
Σύνολο	411	100,0	69	100,0	101	100,0	31	100,0	612	100,0

Πηγή: Έρευνα ΚΕΘΙ

Τα δεδομένα αυτά, όταν εξετάζονται σε σχέση με τις υπηκοότητες των γυναικών διαφοροποιούνται σημαντικά. Έτσι, ανάμεσα στις γυναίκες Αλβανικής υπηκοότητας ελάχιστες είναι αυτές που ζουν μόνες (1,9% ή εσωτερικές 1,5%), οι οποίες ζουν, στην πλειοψηφία τους, σε νοικοκυριά με την οικογένειά τους, είτε με τα παιδιά τους και το σύζυγό τους, είτε μαζί με γονείς ή/και με άλλους συγγενείς (58,2% και 6,3% αντίστοιχα). Αντίθετα, για τις γυναίκες από τις Βαλκανικές χώρες και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ η οικογενειακή συμβίωση (οι πυρηνικές οικογένειες) μειώνεται και αντιστοιχεί στο 24,6% και 27,7% αντίστοιχα και λίγο περισσότερο για τις γυναίκες από Φιλιππίνες/Πολωνία (35,5%). Στις υπηκοότητες αυτές, συναντάμε είτε περισσότερες γυναίκες που ζουν εσωτερικές σε σπίτια (15,8% και 22,6% αντίστοιχα) είτε γυναίκες που ζουν μόνες σε αντίθεση με τις γυναίκες από την Αλβανία όπου ελάχιστες εργάζονται ως εσωτερικές οικιακοί βοηθοί (1,5%) (Πίνακας 7).

Με βάση τα δεδομένα της έρευνας διαπιστώθηκε ότι οι συνθήκες κάτω από τις οποίες συντελείται η εγκατάσταση των γυναικών μεταναστριών στη χώρα μας αντανακλώνται και στη σύνθεση των νοικοκυριών που ζουν και στα μοντέλα οικογένειας.

Οπωσδήποτε, το γεγονός ότι αρκετές από τις μετανάστριες βρίσκονται και εργάζονται στην Ελλάδα έχοντας αφήσει πίσω τους παιδιά και σύζυγο, αν και αυτό δεν προεξοφλεί τις μελλοντικές επιλογές τους, αποτελεί, ωστόσο, ένδειξη μιας πρόσκαιρης παραμονής και πιθανής επιστροφής στην πατρίδα τους.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η Ελλάδα, από χώρα αποστολής μεταναστών/-τριών κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, μετασηματίστηκε σε χώρα υποδοχής μεταναστών/-τριών, αποτελώντας μια από τις νέες ζώνες μετανάστευσης.

Όπως έχει επισημανθεί διεθνώς, το φύλο, προσδιορίζει μια σειρά ζητημάτων σχετικά με τη μετανάστευση, όπως: ποιος/-α μεταναστεύει, πότε μεταναστεύει, κάτω από ποιες συνθήκες μεταναστεύει, κατά πόσον είναι δυνατή και με ποιο τρόπο πραγματοποιείται η μετακίνηση, τις διαδικασίες δημιουργίας των εθνοτικών δικτύων και το ρόλο που αυτές διαδραματίζουν κ.λπ. Επίσης, προσδιορίζει τις ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν, τόσο στις χώρες αποστολής όσο και στις χώρες υποδοχής.

Με βάση τα δεδομένα της πανελλήνιας μελέτης του ΚΕΘΙ παρουσιάστηκε αρχικά το προφίλ των μεταναστριών του δείγματος και διαπιστώθηκε ότι οι περισσότερες γυναίκες-μετανάστριες κατάγονται από τη γειτονική Αλβανία, είναι παντρεμένες ή ζουν με σύντροφο, ενώ υπάρχουν και λίγες άγαμες.

Στη συνέχεια διερευνώντας τις μεταναστευτικές διαδρομές είδαμε ότι η πλειοψηφία των γυναικών του δείγματος ήλθε στην Ελλάδα μαζί με το σύζυγο ή με κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας. Το οικογενειακό αυτό μοντέλο μετανάστευσης ακολουθούν κυρίως οι γυναίκες που προέρχονται από την Αλβανία και την Πολωνία. Ωστόσο, το γεγονός ότι ένα σημαντικό ποσοστό του συνολικού δείγματος (22,5%) ανέφερε ότι ήρθαν “μόνες τους” δείχνει ότι και στη χώρα μας η αυτόνομη γυναικεία

μετανάστευση αποτελεί πλέον πραγματικότητα για πολλές γυναίκες, επαληθεύοντας έτσι την υπόθεσή μας σχετικά με τη σταδιακή “θηλυκοποίηση” της μετανάστευσης και στην Ελλάδα. Η τάση αυτή εμφανίζεται, περισσότερο ανάμεσα στις γυναίκες μετανάστριες που προέρχονται από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και από τις Φιλιππίνες.

Μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα και κατά τη διάρκεια της εγκατάστασής τους, οι μετανάστριες δέχτηκαν βοήθεια από “άτυπα κοινωνικά δίκτυα”, αποτελούμενα συνήθως από συγγενικά πρόσωπα ή ομοεθνείς που παίζουν το σημαντικότερο ρόλο αλληλοϋποστήριξης κατά την πρώτη φάση.

Η μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών διαμένει εξάλλου σε νοικοκυριά με παρουσία συγγενικών προσώπων (σύζυγο, παιδιά, γονείς, συγγενείς) και λίγες μένουσες μόνες. Σε σχέση με τη χώρα υποδοχής οι διαφοροποιήσεις είναι ενδεικτικές. Έτσι, όπως διαπιστώθηκε, για τις Αλβανίδες η μετανάστευση αποτελεί οικογενειακή υπόθεση, ενώ για σημαντικό ποσοστό γυναικών που προέρχονται από τις Βαλκανικές χώρες και την Ανατολική Ευρώπη η διαδικασία μετανάστευσης αποτελεί προσωπική επιλογή και εμπειρία χωρισμού με τα μέλη της οικογένειάς τους.

Βιβλιογραφία

Alipranti-Maratou, 2007

L. Alipranti-Maratou, “Migration to Greece: New Type and Emerging Problems”. *Greek Research in Australia*. Adelaide: Flinders University, σελ. 185–198.

Alipranti-Maratou, 2007

Λ. Αλιπράντη-Μαράτου κ.ά., *Η Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα, Αποτελέσματα Πανελληνίας Έρευνας*. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι).

Anthias and Lazaridis, 2000

F. Anthias and G. Lazaridis, eds, *Gender and Migration in Southern Europe: Women on the Move*. Oxford: Berg.

Bagavos and Papadopoulou, 2006

Χρ. Μπάγκαβος και Δ. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα: Gutenberg.

Castles and Miller, 1998

S. Castles and M. J. Miller, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. New York: The Guilford Press.

Green, 2004

N. L. Green, *Οι Δρόμοι της Μετανάστευσης: Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. (μετφρ. Δ. Παρσάνογλου) Αθήνα: Σαββάλας.

Kavounidis, 2002

Τζ. Καβουνίδη, *Χαρακτηριστικά μεταναστών: το ελληνικό πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998*. Αθήνα: Εκδ. Σάκκουλα.

Kavounidis, 2003

J. Kavounidis, "Gendered Patterns of Migration to Greece", *The Greek Review of Social Research*, Special Issue, *Gender and International Migration: Focus on Greece*, ed. E. Tastsoglou and L. Maratou-Alipranti 110:221–238.

Kavounidis, Gnardelis and Alexias, 2003

Τζ. Καβουνίδη, Χ. Γναρδέλης και Γ. Αλεξιάς, *Έρευνα για την Οικονομική και Κοινωνική Ένταξη των Μεταναστών/-τριών*. Αθήνα: Παρατηρητήριο Απασχόλησης.

Karakatsanis and Swarts, 2003

N. Karakatsanis and J. Swarts, "Migrant Women, Domestic Work and the Sex Trade in Greece — A snapshot of Migrant Policy in the Making", *The Greek Review of Social Research*, Special Issue, ed. E. Tastsoglou and L. Maratou-Alipranti, "Gender and International Migration: Focus on Greece" 110:239–270.

Kassimati, 2003

Κ. Κασσιμάτη (επιμ.), *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*. Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ). Αθήνα: Gutenberg.

Kofman, Phizacklea, Raghuram and Sales, 2000

E. Kofman, A. Phizacklea, P. Raghuram and R. Sales, *Gender and International Migration in Europe: Employment, Welfare and Politics*. London: Routledge.

Maratou-Alipranti and Fakiolas, 2003

L. Maratou-Alipranti and R. Fakiolas, "The lonely path of migrant women in Greece" *The Greek Review of Social Research*, Special Issue, ed. E. Tastsoglou and L. Maratou-Alipranti, "Gender and International Migration: Focus on Greece" 110:165–188.

Πετράκου και Tatlidil, 2003

Η. Πετράκου και E. Tatlidil, "Διαστάσεις της γυναικείας μετανάστευσης στην ΕΕ και στην Ελλάδα". Στο Tatlidil E. και Φώκιαλη Π. (επιμ.). *Ελληνοτουρκικές Προσεγγίσεις: Ανακαλύπτοντας τον κοινωνικοοικονομικό ρόλο της γυναίκας*. Αθήνα: Ατραπός.

Ramirez, Dominguez and Morais, 2005

C. Ramirez, M. G. Dominguez and J. M. Morais, *Crossing Borders: Remittances, Gender and Development*, Santo Domingo: INSTRAW.

Sørensen, 2005

N. N. Sørensen, *Migrant Remittances, Development and Gender*. DDIS. <http://www.diis.dk/sw13158.asp>.

Tastsoglou and Maratou-Alipranti, 2003

E. Tastsoglou and L. Maratou-Alipranti, eds, "Gender and International Migration: Conceptual, Substantive and Methodological Issues", *The Greek Review of Social Research*, Special Issue, *Gender and International Migration: Focus on Greece*, 110:5–22.

Tastsoglou and Maratou-Alipranti, 2003

E. Tastsoglou and L. Maratou-Alipranti, eds, *The Greek Review of Social Research*, Special Issue: "Gender and International Migration: Focus on Greece", 110.

United Nations Population Fund (UNFPA), 2006

State of World Population 2006. A Passage to Hope: Women and International Migration, New York: UNFPA.

Vasilikou, 2007

Κ. Βασιλικού, *Γυναικεία Μετανάστευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Ventoura, 1993

Λ. Βεντούρα, "Μετανάστευση γυναικών: Γέννηση και εξέλιξη του επιστημονικού ενδιαφέροντος". *Δίμη* 6:230–240.

Συντομογραφίες:

Μ.Κ.Ο: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

ΕΣΥΕ: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

ΚΕΘΙ: Κέντρο Έρευνας για Θέματα Ισότητας

ΕΣΣΔ: Δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης